

Динаміка проявів креативності в онтогенезі

Аналіз численної кількості наукових праць з проблем творчості свідчить про те, що кожен з науковців по-своєму трактує саме значення слова творчість. Це пояснюється, тим що психології творчості до середини ХХ ст. не надавалось суттєвого значення: суспільство не мало гострої необхідності в таких дослідженнях.

Ситуація різко змінилася наприкінці ХХ-го на початку ХХІ ст. – з'явилася численна кількість наукових досліджень присвячених цій проблемі, які свідчать не лише про її актуальність, а і про неоднозначність підходів до визначення поняття творчість.

Так, за Пономарьовим Я. О. творчість – це створення нового, це механізм розвитку особистості. [1]

Творчість – як розумову й практичну діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, виявлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів дослідження і перетворення матеріального світу, або духовної культури, визначає Лук А. Н. [10]

С. Л. Рубінштейн під творчістю розуміє діяльність, що творить щось нове, оригінальне, що притому входить не тільки в історію розвитку самого творця, але і в історію розвитку науки, мистецтва і т. ін. [6]

Український психолог В. Моляко, розкриваючи сутність творчості з позиції психології, зазначає, що під творчістю розуміють процес створення чогось нового для даного суб'єкта. Тому зрозуміло, що творчість у тій чи іншій формі не є талантом «обраних», вона доступна кожному. І школяр, який засвоює нові знання, розв'язує нову, незнайому задачу, і робітник, який виконує нове технічне завдання, і комбайнер, якому потрібно в процесі збирання урожаю врахувати вологість колосся, напрямок вітру – всі вони займаються творчістю, розв'язують творчі задачі. [11]

Універсальною пізнавальною творчою здібністю вважається креативність, яка отримала найбільшу популярність після виходу в світ робіт Дж. Гілфорда, який розробив детально концепцію креативності.

Розвиток креативності проходить як мінімум дві фази:

1. Розвиток «первинної» креативності як загальної творчої, неспеціалізованої по відношенню до певної області людської життєдіяльності. Сензитивний період цього етапу, за даними ряду авторів, настає в 3-5 років. В цей час наслідування значущому дорослому як креативному зразку, можливо, є основним механізмом формування креативності. Можливо також, що на якийсь період креативність переходить в латентний стан (феномен «дитячої творчості»).

2. Підлітковий і юнацький вік (можливо від 13 до 20 років). У цей період на основі «загальної» креативності формується «спеціалізована» креативність: здібність до творчості, пов'язана з певною сферою людської діяльності, як її «зворотна сторона», доповнення і альтернатива. На цьому етапі особливо значущу роль відіграє професійний зразок, підтримка сім'ї і однокласників. Але головне, юнак визначає для себе «ідеальний зразок» творця, якого він прагне наслідувати.

Друга фаза закінчується запереченням власної продукції і негативним відношенням до колишнього ідеалу. [8]

Творчі процеси виявляються у всій своїй силі вже в ранньому дитинстві. Одне з дуже важливих питань, що постає перед дитячою психологією і педагогікою – це питання про творчість у дітей, про розвиток цієї творчості і про значення творчої роботи для загального розвитку і дозрівання дитини. [9] Уже в найменшому віці можна знайти у дітей творчі процеси, які найкраще та найширше виражаються в іграх дітей, що й не дивно – оскільки саме в цьому віці провідною діяльністю виступає гра. А тому і творчість звичайно, буде проявлятися в першу чергу в ній.

Вік 3-5 років є найбільш сензитивним для розвитку творчих здібностей. Дитяча літературна і художня творчість яскравіше всього виявляються саме в цей час, а в 6 років спостерігається спад. Спад творчих проявів до 6 років (при активізації інтелектуальної активності!) вважається наслідком зменшення ролі несвідомого в регуляції поведінки і ростом критичності і розсудливості в свідомості дитини. Можна припустити, що дитина не просто критикує саму себе за відхилення від нормативу (інтеріоризація соціальної норми дорослого: Не «можна!»), а перестає бачити можливість відхилення від стереотипного, наказаного соціальним середовищем поведінки. [8]

Вік 3-5 років, як свідчать дослідження В.М. Дружиніна та його співробітників, сприятливий для формування креативності ще й тому, що дитина до цього віку, з одного боку, готова до соціалізації (сформованість мови), а з іншого боку, – ще не соціалізована. Дитина з легкістю використовує ложку як столовий прилад, як палицю, музичний інструмент, весла. Адаже далі стандартне застосування предмету вимагає певної соціалізованості і стереотипізації навичок, і, крім того, розвитку довольної уваги, яка у дитини до 3-4 років ще не розвинена. Для дитини світ ще загадковий, проблемний. Пізніше проблемність світу визнається тільки креативами.

Для формування креативності необхідний певний (оптимальний) рівень соціалізованості, що припускає оволодіння елементарними навичками комунікації, але при цьому – мінімальну представленість поведінкових стереотипів.

Формування креативності як особистісної характеристики в онтогенезі виявляється спочатку на мотиваційно-особовому, потім – на продуктивному (поведінковому) рівні.

Творчі здібності проявляються, як правило, рано, в 5 років. Зазвичай діти починають складати, несподівано для себе і для інших, казки і вірші. Наслідування творчим зразкам як етап переходу від наївної творчості до творчості «дорослого» настає в 8-15 років і в творах юних авторів пропадають творчі елементи (новизна, оригінальність). Але до 16-17 років творчі елементи з'являються знов після продовження фази первинного наслідування. [8]

Дитина може уявити собі значно менше, ніж доросла людина, але вона більше довіряє продуктам своєї уяви і менше їх контролює.

Для розвитку креативності необхідне нерегламентоване середовище з демократичними стосунками і наслідування дитиною творчої особи. [9]

Розвиток креативності, можливо, здійснюється за наступним механізмом: на основі загальної обдарованості під впливом мікросередовища і наслідування формується система мотивів і особистісних властивостей (нонконформізм, незалежність, мотивація само-актуалізації), і загальна обдарованість перетворюється в актуальну креативність (синтез обдарованості і певної структури особи).

Як відомо, перехідний вік характеризується в цілому рядом стосунків, суперечністю, полярністю моментів, що характеризують його. Ось і уява в цей період характеризується зломом, руйнуванням і попуками нової рівноваги. Щодо діяльності уяви в тому вигляді, як вона виявлялася в дитячому віці, у підлітків вона стає менш інтенсивною; це дуже легко відмітити на тому факті, що у дитини цього віку, як масове явище або як правило, зникає пристрасть до малювання. Малювати продовжують тільки деякі діти, переважно особливо обдаровані в цьому відношенні або спонукувані до нього зовнішніми умовами на зразок спеціальних занять малюванням. [8]

Подвійність нової форми уяви, яка зароджується в той час, можна легко побачити з того факту, що найбільш поширеною і масовою формою діяльності уяви в цьому віці є літературна творчість. Вона стимулюється сильним підйомом суб'єктивних переживань, розростанням і поглибленням інтимного життя підлітка, так що у нього в цю пору створюється особливий, свій внутрішній світ. Це з одного боку. [9]

З іншого – як правило, у масового підлітка зникає і інтерес його до літературної творчості, підліток починає критично відноситися до нього, як раніше відносився критично до свого малюнка; його починає не

задовольняти недостатня об'єктивність його творів, і він залишає писання. Отже, стрибок уяви і глибоке його перетворення — ось що характеризує критичну фазу підліткового віку. [9]

Тобто цілком зрозуміло, що у молодшому шкільному віці творчі здібності найвищі у порівнянні з іншими віковими категоріями, і це пояснюється не стандартизованістю дитячого мислення, браком досвіду про оточуючий світ, життєві ситуації і низьким рівнем уявлення про закони природи.

В підлітковому віці відбувається злам усіх життєвих надбань, а тому і зниження рівня креативності, перебудова сталих понять, моральних цінностей, зміна життєвих поглядів. Це пов'язано зі статевим дозріванням, з періодом підліткової кризи та перебудовою відношення до оточуючого світу.

В ранньому юнацькому віці відбувається новий сплеск творчості, що пояснюється з уже встановленою новою формою світобачення, новими формами моральних цінностей. Людина в цей період закріплює свої позиції та переконується в правильності вже зроблених висновків.

Метою нашого дослідження було вивчення динаміки розвитку креативності у дітей за допомогою невербального тесту Е.П. Торренса, субтесту «Незавершені фігури».

Дослідження проводилось в трьох вікових групах дітей: молодший шкільний вік, підлітковий вік та ранній юнацький вік.

Дослідження креативності молодшого шкільного віку проводилось серед дітей 3-х та 4-х класів КЗШ №119, міста Кривого Рогу, в загальній кількості 25 чоловік; підліткового віку проводилось серед дітей 6-х та 7-х класів КЗШ №11, міста Кривого Рогу, в загальній кількості 40 чоловік; серед дітей раннього юнацького віку проводилося в групах №2/3 та 3/2 в ДПТНЗКЦ «ППРКБГ» (Училище №14), міста Кривого Рогу, в загальній кількості 25 чоловік.

Результати дослідження були піддані якісному і кількісному аналізу, на результатами якого побудована таблиця «Динаміка розвитку креативності» (табл.1) та діаграма «Прояви креативності в різних вікових категоріях» (Рис.1).

Табл.1

Динаміка розвитку креативності

Рівні	Молодший шкільний вік		Підлітковий вік		Ранній юнацький вік	
	чоловік	%	чоловік	%	чоловік	%
Високий	8	32	0	0	3	12
Норма	15	60	34	85	21	84
Низький	2	8	6	15	1	4

Як свідчать дані таблиці і діаграми в молодшому шкільному віці найбільший відсоток дітей з середнім рівнем креативності (60%), а найменша кількість дітей (8%) має низький рівень креативності. В підлітковому віці картина дещо інша. Середній рівень властивий більшості дітей (85%), але зовсім не виявлено дітей з високим рівнем розвитку креативності. В ранньому юнацькому процентний розподіл рівнів наступний: високий – 12%, середній – 84% та низький – 4%.

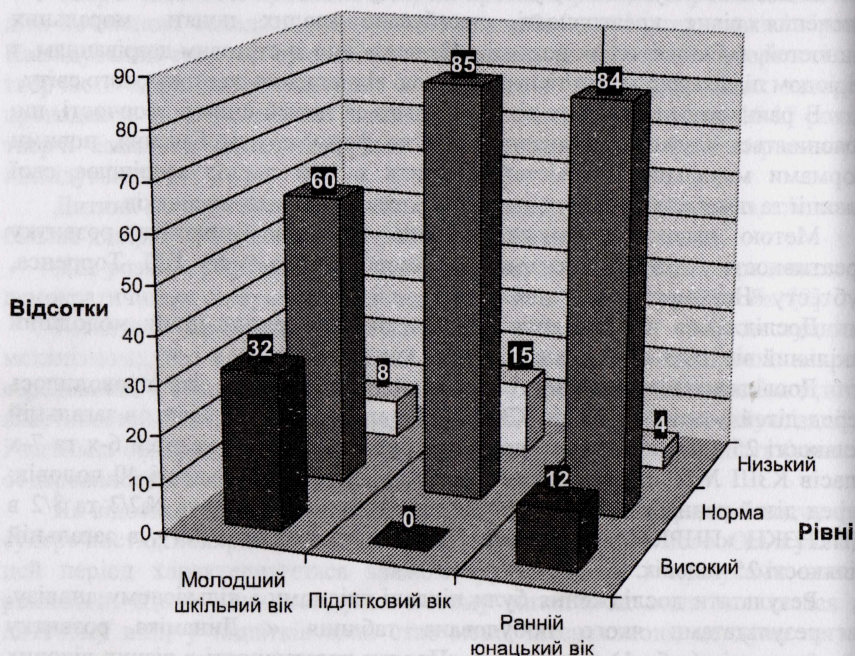

Рис. 1 Прояви креативності в різних вікових категоріях

Отже, як свідчать одержані результати має місце певна динаміка творчої креативності. В молодшому шкільному віці показники креативності найвищі (високий рівень – 32%). В підлітковому віці, вони дещо зменшуються, і на початку раннього юнацького віку вони знову зростають. Хоча в підлітковому віці різко падає показник високого рівня розвитку креативності, але значно зростає середній рівень, який залишається майже незмінним і в юнацькому віці. Найбільший відсоток показника креативності простежується на середньому рівні в усіх вікових категоріях. Найменший – на високому та низькому рівнях.

Талант розвивається і формується тільки в умовах, сприяючих індивідуальному розвитку особи. Ці умови припускають, що все повинно

бути спрямовано на таку організацію учбового процесу, таку його цілісність, де всі предмети активізували б творчий потенціал людини, будили б його духовні сили, жагу творчості; де методика викладання будь-якого предмету внощичала б пасивні сприйняття готових знань, висновків і точок зору.

Дана тема не може охопити усіх аспектів вивчення розвитку творчих здібностей дітей та креативності. Для цього потрібно провести ще не один дослід, щоб досить широко і глибоко розкрити взаємозв'язки, розкрити усі особливості розвитку та динаміки креативності. Оскільки, ця тема досить актуальна в наш час, та надзвичайно цікава з точки зору психології тому вона потребує і подальшого її вивчення.

Список використаних джерел

1. А. Л. Галин Психологические особенности творческого поведения, Новосибирск 2001
2. Богоявленская Д.Б. Психологические основы интеллектуальной активности. - Дис. докт. психол. наук. -М., 1988.
3. Рождественская Н.В. Проблемы и поиски в изучении художественных способностей. Художественное творчество. Сборник. - Л., 1983.
4. Шведерский А.С. Можно ли учить тому, чему нельзя научить? Диагностика и развитие художественной одаренности. Сборник. - СПб., 1992.
5. Юркевич В.С. О наивной и культурной креативности // Основные концепции творчества и одаренности. - М., 1997.
6. Я.А. Пономарев Психология творчества издательство «Наука» Москва, 1976
7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. М., 1940
8. Дружинин В. Н. Психология общих способностей — СПб.: Издательство «Питер», 1999.
9. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психол. очерк: Кн. для учителя. — 3-е изд. — М.: Просвещение, 1991.
10. Лук А. Н. Психология творчества. М, Наука, 1978.
11. Моляко В.О. Психологічна теорія творчості // Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. члена кореспондента АПН України Н.В. Чепелевої. - К., Нора-Прінт, 2002.